

Mockumentary - Løgnen, der leger virkelighed

Af [MORTEN SCHOLZ](#)

For et par år siden skete der noget mærkeligt inde i mit fjernsyn. En dansk kanal (den reklamefinansierede endda) havde købt et løjerligt engelsk program og ligefrem bestemt sig for at sende det ud i æteren sent søndag aften. Det skete naturligvis uden for den bedste sendetid. Men trods alt ikke klokken fire tirsdag morgen som ellers synes at være det tidsrum, reklamekanalen har øremærket til at dumpe deres tilfældige kvalitetsprodukter uden for synsvidde på en befolkning, der jo helst ikke skulle gå hen og få smag for substans

Første gang ovennævnte program løb foran mine øjne forstod jeg ingenting. Det lignede en engelsk dokumentar fra et kontormiljø i Slough. Størstedelen af de medvirkende var forholdsvis normale mennesker. Til gengæld var afdelingsbossen og dennes højre hånd af en anden verden. Der skete ikke alverden; det gør der jo ikke på et kontor og programmet var langt fra haha-falde-ned-af-sofaen-og-hulke-sig-ihjel sjovt (eller som det lyder på Eels-nummeret "3 speed" fra 1997-pladen *Electro-shock-blues*: "Life is funny, but not ha ha funny, peculiar I guess").

Men - og det er ikke noget lille men - til gengæld var det så ubehageligt at overvære de hverdagslige fortrædeligheder, der udspillede sig inde i mit tv, at jeg hele tiden måtte på toilet eller op og rette på et billede, der hang lige i forvejen. Min krop skreg på pauser for pinligheden. Sådan får jeg det ellers kun, når jeg ser Woody Allen-film. Men andre ord: jeg var hooked. Programmet var selvfølgelig *The Office*.

Definition af en genre

The Office (2001-2003) var en BBC-produceret serie på to sæsoner af hver seks afsnit, hvortil kom to forrygende juleafsnit. Serien var skabt, skrevet og instrueret af Stephen Merchant og Ricky Gervais. Sidstnævnte spillede samtidig suverænt hovedrollen som mellemlideren David Brent, der både havde en stand-upper og en sangstjerne gemt i maven. Serien står som et skoleeksempel på en komedieform, der benytter sig af konventionerne bag dokumentarfilmen til at opbygge en fornemmelse af virkelighed i omgangen med fiktive figurers ageren i en fiktiv virkelighed. Denne subgenre er blevet betitlet både spoof-documentary og mock-documentary (Note 1) - personligt foretrækker jeg det mere mundrette udtryk: mockumentary.

Betegnelsen er opstået som en sammentrækning af 'to mock' (der kan betyde både at gøre nar af og at lave en efterligning) og ordet documentary. I den dobbelte betydning af ordet 'to mock' ligger samtidig en antydning af, at en mockumentary ikke nødvendigvis kun kan manøvrere på komikkens bonede gulve med et sigte mod at gøre grin med dokumentarfilmen som genre (som betegnelsen spoof-documentary lægger op til), men også kan være en mere alvorlig sag, der behandler 'alvorlige' emner ved at efterligne dokumentarfilmens virkemidler og konventioner. I de fleste tilfælde er der dog tale om et mix af de to betydninger, og resultatet er en burlesk omgang gøren-grin-med (grundlæggende) alt mellem himmel og jord via en efterligning af dokumentarfilmens principper.

The Office (BBC, 2001-2003).

Hvis man er typen, der ynder at starte ved Adam og Eva, ville arbejdet med at definere undergenren mockumentary nødvendigvis medføre en grundig redegørelse af dokumentargenren i alle dens afskygninger som moderdyret til bastarden mockumentary. Således ville Adam og Eva være lig med Robert Flahertys *Nanook of the North* fra 1922. Spørgsmålet om dokumentarfilmens evne (eller mangel på samme) til troværdigt at gengive virkeligheden ville undergå en metamorfose og genopstå som metaspørgsmålet: "Er mockumentary så en efterligning af en efterligning af virkeligheden?" Det bliver hurtigt langhåret, men en enkelt pointe er i den forbindelse på sin plads at køre hjem. I januar i år havde Cinemateket en ganske udmærket serie om mockumentary-film, der kørte under underoverskriften "Mellem løgn og sandhed". Den undertitel er efter min bedste overbevisning vildledende – dokumentarfilmen befinder sig i sin egenskab af filmet virkelighed i sfæren mellem løgn og virkelighed (eller fiktion og fakta), eller som Bill Nichols elegant har udtrykt det: Dokumentarfilm er "a fiction (un)like any other." (Note 2) Mockumentary er derimod defineret ved at være løgn, der leger, at den er virkelighed. (Note 3) Man kan i den forbindelse også indskyde, at dokumentarfilmen er ude i et vanskeligere ærinde (at skulle portrættere 'virkeligheden') og således også befinder sig på tyndere is end mockumentary'en, der blot skal portrættere et portræt af virkeligheden.

Fakta og fiktion

Om skylden udelukkende skal skydes på 1980'erne postmodernistiske insisteren på en ophævelse af skellet mellem virkelighed og fiktion skal være usagt, men om ikke andet blev en række hybrider mellem fakta og fiktionen mere end almindeligt populære omkring slutningen af sidste årtusinde. Både docu-soapen og reality-tv er eksempler på genrer, der poppede op i feltet mellem fakta og fiktion, og derfor er beslægtede med mockumentary-genren. En anden fætter i denne familie er drama-dokumentaren, der iscenesætter virkeligheden og reproducerer den med øje for de dramatiske virkemidler.

Hvor sidstnævnte forsøger at validere egen sandhedsværdi ved at læne sig op ad dokumentarfilmen, benytter mockumentary'en dokumentarfilmens æstetik til netop at underminere sådanne krav på 'en sandhed' (Note 4) Udover at være en genre der inden for de seneste år har leveret nogle uvurderlige grin (*Borat*, *Team Easy-On*, *The Office* (ja, nogle gange var det jo også bare hylende morsomt)), så ligger der immanent i mockumentary'en som begreb en evne til at sætte modtagernes refleksivitet i sving og sætte spørgsmål ved vores opfattelse af (ikke virkeligheden) men den måde virkeligheden præsenteres på:

Mock-documentary's agenda is ultimately to parody the assumptions and expectations associated with factual discourse, to 'mock' the cultural status of documentary's generic codes and conventions. Deliberately appropriating documentary codes and conventions, mock-documentary filmmakers more specifically seek to offer some form of commentary on aspect(s) of contemporary culture – it may be to parody affectionately the cultural status of popular icons, or to incorporate a specific political critique, or to comment more pointedly on the nature of the documentary project itself (Note 5)

Denne mockumentary'ens treenighed vil senere i artiklen blive nærmere belyst.

På sporet af en genealogi

Personligt mener jeg, at *The Office* markerer det endelige gennembrud for mockumentary-genren som en 'major player' på den internationale mediescene. Det er naturligvis et spørgsmål der kan diskuteres til evig tid, men om ikke andet understøttes påstanden af den amerikanske versions (med Steven Carell i hovedrollen) store succes med at skrue ned for pinligheden og skrue op for haha-humoren. Men den oprindelige *The Office* var langt fra første skude på stammen i mockumentary'ens efterhånden ikke helt korte historie.

Borat (Larry Charles, 2006).

Som pioner i genren står Orson Welles og dennes berømmede radioudgave af H.G. Wells' *War of the Worlds* fra 1897. Den 30. oktober 1938 ramtes USA af panik, da der strømmede paniske rapporter ud af radioen om en igangværende invasion af marsboere. Welles havde iscenesat sit radioshow som live reportager rundt om fra landet og denne brug af et virkemiddel, der normalt bruges i 'sandhedens' tjeneste, satte lytterne i affekt. Hvad der var ment som en spøg blev pustet op til en konflikt, og Orson Welles blev nødt til at undskyldte offentligt dagen efter udsendelsen havde været i æteren. Der kan drages en direkte parallel til Peter Jacksons (ham med *Ringenes Herre*) mockumentary *Forgotten Silver* fra 1995, hvor et New Zealandsk publikum pludselig troede fuldt og fast på eksistensen af den portrætterede forsvundne filmpioner Colin McKenzie, der var et produkt af Jacksons fantasi.

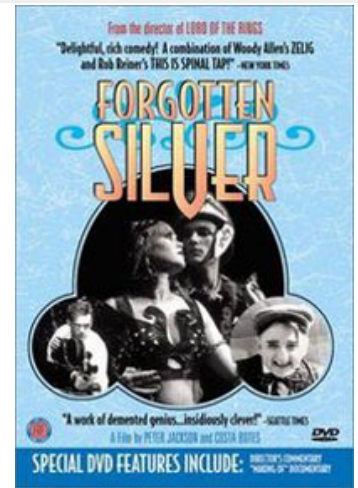
Tredive år senere - i slutningen af 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne - indtraf et nybrud for tv-mediet sig med *Monty Python's Flying Circus*. En ikke ringe del af den rablende komik blev drevet fremad af mødet mellem en tilsyneladende konventionel fremstillingsform og komplet vanvittige mennesker og episoder. Monty-gruen yndede at mime BBC's klassiske fakta-stil, og dermed gøre brug af tidens dokumentar-koder og konventioner med det ene mål for øje at drive enhver situation helt derud på overdrevet, hvor kragerne for længst er vendt om. Og meget kan man sige om briterne, men på spørgsmålet om, hvad man ville medbringe som eneste rekvisit på en øde ø, er svaret box-settet med BBC tv-serier ikke helt hen i vejret. I hvert fald kan det ikke undre, at der 35 år efter MPFC kom mockumentary-mesterværket *The Office* ud af den samme nation.

Over på den anden side af Atlanten blev *Hill Street Blues* en stor succes i 1980'erne. Her var komikken knap så meget i højsædet, men ikke desto mindre benyttede serien om livet på politistationen en lang række stilistiske kneb kendt fra dokumentargenren. Bl.a. efterlignede den obligatoriske indledningssekvens centreret omkring morgenmødet på stationen (de møder der altid blev afsluttet med replikken "Let's be careful out there") ABC dokumentaren *The Police Tapes*. Den "realistiske" stil eller fiktive vérité stil, der blev født her, er siden gået hen og blevet allemandseje på samtlige tv-produktionsselskaber med hang til politikrimier verden over, og vil i dag ikke falde ind under betegnelsen mockumentary. I filmens verden kan der argumenteres for, at både Kubrick (*Dr. Strangelove - or How I Learned to Stop Worrying and Love the Bomb*) Altman (*M.A.S.H.*, *The Player*, *Prêt-à-Porter* mm), Scorsese (*Mean Streets*, *Taxi Driver*, *Raging Bull* og *GoodFellas*) Oliver Stone (*Platoon*) og Steven Spielberg (*Schindler's List*) har benyttet sig af æstetiske virkemidler hentet fra dokumentarfilmens verden. (Note 6) Men tv-mediet må siges at være mockumentary'ens sande medie, ligesom dokumentarfilmen har lettere kår i kukkassen end på det store lærred. Også udviklingen inden for mockumentary-genren lægger en sten på den vægtskål, der hedder, at tv-mediet ser ud til at have overtaget rollen fra spillefilmen som det førende medie, når det handler om fornyelse, kreativitet og vovemod.

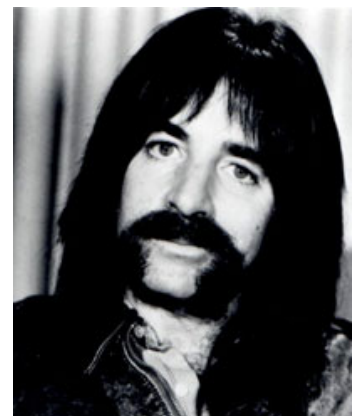
Parodien

I Jane Roscoe and Craig Hights hovedværk om mockumentary-genren: *Faking it - Mock-documentary and the subversion of factuality*, defineres som tidligere antydte tre kategorier af mockumentary'en. Først parodien, dernæst kritikken og til sidst dekonstruktionen.

Som eksempel på den parodiske mockumentary står Rob Reiners rock-mockumentary *This Is Spinal Tap* fra 1984 som et lysende eksempel. Filmen portrætterer det britiske heavy metal band Spinal Tap – både æstetisk og dramaturgisk er filmen iscenesat som en klassisk rock-dokumentar med kriser, opbrud og en afsluttende forsoning. Filmen parodierer således selve rockmytologiens mange klichéer ved at genbruge og overdrive de fasttømrede konventioner og virkemidler i rock-dokumentaren. Hvis man i den forbindelse gerne vil forvise sig om, at der intet nyt er under solen i heavy land kan man med fordel se Metallica-rock-dokumentaren *Some Kind of Monster* fra 2004. At den film ikke er en rock-mockumentary, men derimod den ægte vare, er ganske enkelt uforståeligt. Som komedie betragtet er *This Is Spinal Tap* ganske morsom, selvom en oprigtig kærlighed og kendskab til rock-dokumentaren som genre hæver fornøjelsen en helt del. Som reference i forhold til mockumentary som genre er den til gengæld ikke til at komme udenom – det er og bliver et hovedværk og så vidt undertegnede er informeret var det Rob Reiner selv, der har stået

Forgotten Silver (Peter Jackson & Costa Botes, 1995).

This Is Spinal Tap (Rob Reiner, 1984).

fadder til begrebet 'mockumentary' i sin omtale af *This Is Spinal Tap*. Guitaristen i Spinal Tap spilles for resten af Christoffer Guest, der er Mr. Mockumentary Himself og som (foruden også at have skrevet *This Is Spinal Tap*) i varierende grader har skrevet, instrueret og spillet med i en lang række af de sjoveste parodiske mockumentarys i filmhistorien: *Waiting for Guffman*, *Best in Show*, *A Mighty Wind* og den aktuelle *For Your Consideration*, der giver Hollywood en omgang med mockumentary-paletten og har Ricky Gervais på rollelisten. Drengene bag 'Drengene fra Angora' og deres både morsomme og meget hypede programmer *Svinene* og *Team Easy-on* bør kategoriseres som sådanne parodiske mockumentarys.

Den politiske kritik

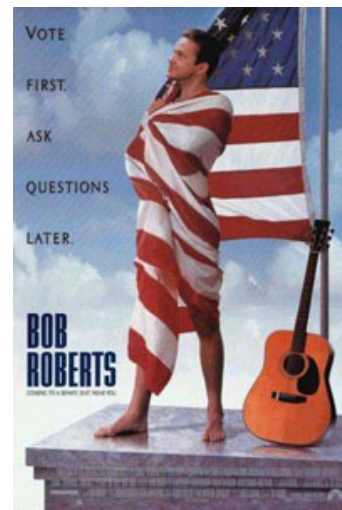
Den anden kategori, som Roscoe og Hight definerer, er kritikken. Denne udspiller sig på forskellige niveauer, hvoraf det mest interessante har den politiske kritik for øje. Et hovedværk blandt de politisk orienterede mockumentarys er *Bob Roberts* fra 1992. Filmen, der er opstået på baggrund af en rolle som Tim Robbins først skabte til en Saturday Night Live sketch, er skrevet, instrueret og hovedrollebesat af Robbins selv. Filmen portrætterer de sidste faser af valgkampagnen Bob Roberts, en folkemusik-syngende senatorkandidat for det republikanske parti. Filmen er struktureret som en arketypisk dokumentarfilm af den politiske slags, hvor en britisk journalist ved navn Terry Manchester forsøger at få direkte indsigt i Roberts' kampagnestrategi, hvilket samtidig er et kig om på bagsiden af amerikansk politik. Heromme finder man bl.a. Oliver North-parodien Lucas Hart III, der som konservativ galning render rundt i kulisserne bag Bob Roberts. Filmen er råt for usødet en kritik af den moderne amerikanske konservatisme, som denne så ud under Reagan og den ældre Bush.

På dansk ord er der måske optræk til noget af det samme. Det er endnu ikke til at sige, om Morten Hartz Kaplers kontroversielle og meget snart aktuelle film *AFR*, falder ind under denne politisk/kritiske underkategori eller om det er en ren satire. Under alle omstændigheder er der tale om en mockumentary om det fiktive drab på Anders Fogh Rasmussen. Rygtet vil vide, at filmen gør stor brug af reelle klip fra gamle tv-udsendelser mm., hvilket lægger en ekstra dimension til mockumentary'ens dobbeltspil mellem virkelighed og fantasi. At sætte fakta til at arbejde i fiktionens tjeneste er jo ikke nogen ny opfindelse - normalt kaldes den slags propaganda - men det skal alligevel blive spændende at se, om *AFR* som film kan leve op til det særdeles intelligente set-up.

Også DR2's *Det Røde Kapel* fra sidste efterår falder ind under denne politiske kategori. Over en række tv-episoder rejser Mads Brügger, Simon Jul og Jakob Nossell til Nordkorea forklådt som teatertrup og med et dokumentar-filmhold i ryggen. Der var ikke tale om en 'ren' mockumentary, hvor alt er iscenesat, men snarere om samme slags undercover-mockumentary som Sacha Baron Cohen excellerer i (jf. Note 3). Både hos Cohen og Brügger er publikum reelt nok og 'mockingen' udspringer fra hovedpersoners fiktive ageren uden de impliceredes viden om dette fiktive lag. Personligt synes jeg *Det Røde Kapel* var fjernsyn af højeste karat, og min stemme til bedste danske mockumentary går indtil videre til de tre unge mænds vovemod og humor midt i diktaturets meget reelle tristesse.

Dekonstruktion af dokumentarfilmen

Roscoe og Hights sidste kategori er dekonstruktionen. Denne noget anstrengte sprogbrug henviser til en kategori af mockumentarys, der præsenterer et metaopgør med selve dokumentarfilmens natur på tværs af de forskellige emneområder: "Here the filmmakers are attempting to engage directly with factual discourse, and effectively to encourage viewers to develop a critical awareness of the partial, constructed nature of documentary." (Note 7)

Bob Roberts (Tim Robbins, 1992).

Det Røde Kapel (DR2, 2006).

Som kongeeksempel på den dekonstruktive mockumentary står *C'est arrivé près de chez vous (Mand bider hund)* fra 1992 skrevet og instrueret af Rémy Belvaux. I filmen følger vi seriemorderen Ben gennem linsen på det dokumentarfilmhold, der har givet sig selv den morbide opgave at portrættere en morder. I begyndelsen nøjes filmholdet med at observere seriemorderens gerninger, men til sidst involverer de sig selv direkte i misgerningerne, hvad der kan karakteriseres som en grotesk fordrejning af Stockholm-syndromet, hvor den bortførte kommer til at føle sympati for sin bortfører. At filmholdet ender med at være direkte medskyldige i slagtingerne kan læses som et alvorligt spørgsmålstejn ved dokumentargenrens selvproklamerede evne til at observere virkeligheden uden at kameraets tilstedeværelse registreres. Den observerende dokumentarfilm indgår en kontrakt med publikum, der klart understreger, at filmmagerens tilstedeværelse skal accepteres som et fravær og at de præsenterede begivenheder ville have udfoldet sig på samme vis, hvis ikke der havde været et kamera til stede. Den kontrakt river *Mand bider hund* over og begraver under afrevne lemmer og blod i spandevs – og deri ligger der faktisk en dekonstruktion af dokumentarfilmens forestilling om sig selv. Filmen efterlader således dokumentarfilmen i en tilstand, hvor der er blevet sat godt og grundigt spørgsmålstejn ved genrens autoritet. Eller som Roscoe og Hight konkluderer:

Mock-documentary arguably provides the greatest challenge in terms of what documentary claims to be. It provides a direct contest to the truth claims made by documentary on the basis of the power of the image, and its referentiality....It deliberately raises issues about the nature of representation and the claims which documentaries present. (Note 8)

Altså risikerer man at blive rusket ud af den dogmatiske slumren som nutidens mediemenageri hensætter én i, samtidig med at man få lov til at rulle rundt på gulvet af grin eller gå på toilettet med tom blære af ren og skær pinagtighed. Mit ydmyge bud er, at det netop er denne enorme spændvidde, som gør, at mockumentary er en genre, der er kommet for at blive. Eller sagt med andre ord: Hvis der fandtes bumper-stickers med ordene "Davis Brent for President", ville jeg købe ti og vikle min cykel ind i dem.

C'est arrivé près de chez vous / Man bites dog (Rémy Belvaux 1992).

Fakta

- 1) Jane Roscoe and Craig Hight: *Faking it - Mock-documentary and the subversion of factuality*.
- 2) Bill Nichols: *Representing reality: Issues and Concepts in Documentary*, p 113.
- 3) En undtagelse er den gren af mockumentary, hvor fiktive personer navigerer i virkeligheden og den primære kilde til komikken er den reelle omverdens reaktion på en undercover fiktiv personage. Denne form for mockumentary svarer til Gunther Walraffs arbejde inden for journalistikken eller Donnie Brascos inden for gangsterverdenerne og er senest blevet gjort til en verdenssucces af den engelske komiker Sacha Baron Cohen i rollen som den antisemitiske kazakstanske journalist Borat i filmen med den snørklede titel: "Borat: Cultural Learnings of America for Make Benefit Glorious Nation of Kazakhstan".
- 4) "Mock-documentaries foreground their fictionality, their intention is to play with, undermine or challenge documentary, rather than to seek validity through an association with the genre" Jane Roscoe and Craig Hight: *Faking it - Mock-documentary and the subversion of factuality*. P. 47
- 5) " Jane Roscoe and Craig Hight: *Faking it - Mock-documentary and the subversion of factuality*. P. 47
- 6) jf. Jane Roscoe and Craig Hight: *Faking it - Mock-documentary and the subversion of factuality*, p. 82-99.
- 7) Jane Roscoe and Craig Hight: *Faking it - Mock-documentary and the subversion of factuality*, p. 161.
- 8) Jane Roscoe and Craig Hight: *Faking it - Mock-documentary and the subversion of factuality*, p. 182

 [Udskriv denne artikel](#)

 [Gem/åben denne artikel som PDF](#)

 [Gem/åben hele nummeret som PDF](#)

